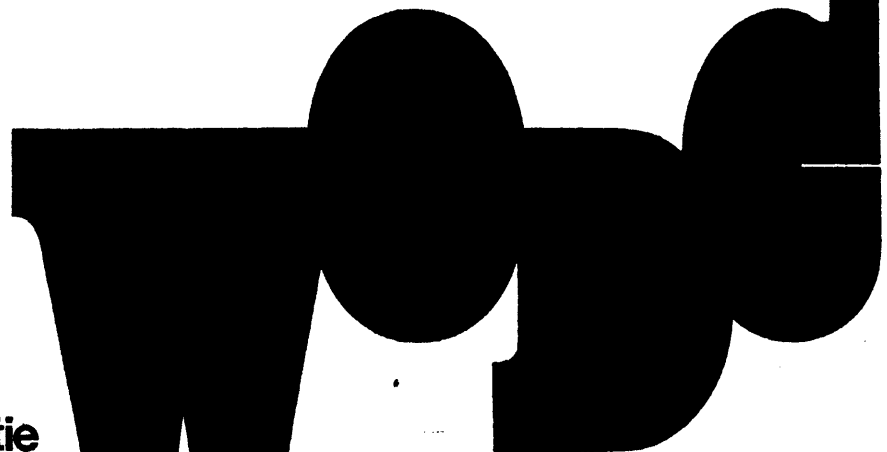

oud

Samuel

wetenschappelijk onderzoek- en documentatie centrum

effectiviteit van sancties

ministerie van justitie

.....
EFFECTIVITEIT VAN SANCTIES

Een overzicht van het onderzoek
naar generale en speciale preventie

mr. L.J.M. d'Anjou

mr. G. de Jonge

mr. J.J. van der Kaaden

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatie Centrum
Ministerie van Justitie

November 1975

Effectiviteit van sancties

1.0. Inleiding

Op verzoek van een lid van de Commissie Alternatieve Strafrechtelijke sancties Mr. W. Breukelaar, heeft de afdeling Studie en Documentatie een korte literatuurstudie verricht over de effectiviteit van sancties. Bij een dergelijke studie is het goed zich te realiseren dat effectiviteit steeds betreft de relatering van doelstellingen en middelen.

In principe is het derhalve mogelijk voor elk doel, dat met een sanctie wordt beoogd, na te gaan welke middelen ter bereiking van dat doel het meest effectief zijn.

Omdat de tijd, waarin deze studie moest worden afgerond, zeer kort was, hebben we ons in overleg met Mr. W. Breukelaar tot een tweetal doelstellingen van het strafrecht, te weten generale en speciale preventie, beperkt. Eveneens in verband met de beschikbare tijd is daarbij voor het grootste deel gebruik gemaakt van literatuur welke reeds voor een ander doel was verzameld.

Dat betreft op de eerste plaats materiaal, dat reeds bijeengebracht was voor een literatuuronderzoek naar de generaal preventieve werking van allerlei overheidsmaatregelen, waaronder sancties. Daar deze studie nogal uitgebreid is, is het overzicht van het onderzoek op dit terrein redelijk compleet. Verder is gebruik gemaakt van twee literatuurinventarisaties. De eerste richt zich op onderzoeken naar de speciaal preventieve werking van overheidsmaatregelen. De tweede betrof onderzoek, waarin verschillende soorten behandelingen en regiems werden geëvalueerd. Deze inventarisaties geven geen volledig beeld van het terrein der speciale preventie. Bovendien kon niet alle aangevraagde literatuur bijtijds worden verkregen. Een en ander heeft tot gevolg gehad dat met betrekking tot de speciale preventie vooral onderzoeken over vrijheidsbenemende sancties zijn opgenomen en dat het overzicht derhalve niet volledig is.

Het hieronder staande overzicht van het onderzoek naar de effectiviteit van sancties is aldus ingedeeld naar twee aspecten van sancties - generale en speciale preventie. In het onderdeel betreffende de generale preventie wordt eerst een kader voor het presenteren van het gevonden onderzoek ontwikkeld en wordt gezien aan welke eisen evaluatie-onderzoek inzake generale preventie dient te voldoen.

Daarna wordt een overzicht gegeven van het onderzoek. Dit gedeelte wordt besloten met een aantal gevolgtrekkingen. Het tweede gedeelte over de speciale preventie begint met de eisen die men moet stellen aan onderzoek op dit gebied. Vervolgens wordt recidive als criterium voor succes aan de orde gesteld. Daarna wordt, uitgaande van de conclusies van Hood (1967), weergegeven in hoeverre later uitgevoerd onderzoek die conclusies ondersteunt. De resultaten van deze speurtocht in de literatuur worden dan samengevat.

In het derde gedeelte, de slotbeschouwing, wordt nagegaan in hoeverre, uitgaande van de opdracht van de commissie, de gevonden onderzoeksresultaten aanknopingspunten bieden voor alternatieven op sanctiegebied.

2.0. Generale preventie

2.1. De generaal preventieve werking van sancties

Generale preventie betreft de beïnvloeding van het gedrag van potentiële overtreeders. Voorzover hierbij gebruik wordt gemaakt van sancties gaat het niet om de sanctie zelf, maar om het effect van de dreiging, die van sancties en de toepassing ervan uitgaat. Een van de meest gehanteerde theorieën op het gebied van de generaal preventie is die van Bentham (vermeld bij o.a. Steenhuis, 1975). Volgens deze theorie is een vermindering van delinkwent gedrag te verwachten, indien er snel, zeker en streng gestraft wordt. Een andere theorie is die van Durkheim (zoals weergegeven door Bowers en Salem, 1972), waarin gesteld wordt dat formele sancties de bestaande normen versterken. Het heersende normatieve klimaat op zijn beurt beïnvloedt weer de omvang van het deviante gedrag. Beide theorieën zijn betrekkelijk simpel en weinig uitgewerkt en het is dan ook niet te veel gezegd dat de theorievorming op dit gebied in een beginstadium verkeert. Wel kan men een aantal variabelen, verdeeld over vier groepen, aanwijzen, die van belang geacht kunnen worden voor de mate, waarin van een generaal preventief effect sprake kan zijn.

Dat zijn dan op de eerste plaats allerlei persoonsvariabelen, die maken dat mensen in meer of mindere mate aanspreekbaar zijn voor sanctie-dreiging. Hieronder vallen psychiatrische, psychologische en soms ook biologische factoren. Daarnaast zijn er sociografische kenmerken, zoals leeftijd en sexe.

De tweede groep factoren zijn de delictsvariabelen. Het begaan van delicten is een vorm van gedrag, dat net als andere vormen van gedrag

dient om behoeften te bevredigen (Buikhuisen, 1974). Men kan zich voorstellen dat er factoren zijn, samenhangend met het ongewenste gedrag en met de daardoor te bevredigen behoeften, die maken dat sanctiedreiging in meer of mindere mate effectief is. Het gaat daarbij om factoren als: het belang van de behoeften voor het individu; de aan- of afwezigheid (subjectief gezien) van legale middelen ter bevrediging van de behoeften; de aard van het delict - is het ongewenste gedrag doel in zichzelf of is het een middel om een ander doel te bereiken; de aan- of afwezigheid van andere manieren om het ongewenste gedrag tegen te gaan dan door middel van sanctiedreiging..

Ten derde is er de groep sanctievariabelen. Het gaat er bij deze groep om welke invloed het dreigen met sancties heeft op het gedrag. Van belang zijn factoren als de soort sanctie, de kans op een sanctie, de zwaarte ervan en de snelheid waarmee de sanctie wordt toegepast. Bij elk van deze factoren moet rekening gehouden worden met het feit dat voor het effect niet zozeer van belang is de objectieve situatie als wel de wijze waarop deze door de potentiële daders gepercipiëerd wordt. Zo zal bij het tegengaan van snelheidsovertredingen niet de werkelijke kans op betrapping van belang zijn maar de schatting van die kans door de automobilist. De aanwezigheid van kennis over deze factoren speelt hierbij een belangrijke rol.

Tenslotte zijn er culturele variabelen, die van belang kunnen zijn voor de beïnvloeding van gedrag. Hieronder vallen de normen en waarden in een gemeenschap. Voor de generale preventie door middel van sanctiedreiging is vooral van belang in hoeverre deze normen en waarden door het opleggen van sancties worden beïnvloed.

Alvorens bekeken zal worden in hoeverre er onderzoek aanwezig is over elk van deze variabelen, zal worden aangegeven aan welke eisen onderzoek naar het generaal preventieve effect van de sanctiedreiging moet voldoen.

Op de eerste plaats moet nauwkeurig worden vastgesteld wat het te onderzoeken justitiële optreden inhoudt. Zo is het bijvoorbeeld onjuist voor de vaststelling van de kans op straf alleen te kijken naar de objectieve kans op bepaalde vormen van gevangenisstraf.

Zoals gezegd is van groter belang of de groep potentiële daders op de hoogte is van het bestaan en de inhoud van sancties. Op de tweede plaats moet het doel van het optreden - de verandering in het gedrag - op betrouwbare wijze worden gemeten. De officiële criminaliteitsstatistieken zijn hiervoor vaak onvoldoende. De verandering in het aantal wetsovertredingen moet in die gevallen op andere wijze worden vastgesteld. Dit kan bijvoorbeeld in het verkeer door te werken met verborgen camera's, bij onder invloed rijden door 's nachts steekproefgewijs controles met het blaaspijpje te houden of bij de meer traditionele criminaliteit door het geregeld houden van slachtofferonderzoeken. Verder moet de opzet van het onderzoek zodanig zijn dat de resultaten van het onderzoek op ondubbelzinnige wijze kunnen worden toegeschreven aan het justitiële optreden. Er zijn andere factoren, die het ongewenste gedrag ook kunnen beïnvloeden en op die wijze mede verantwoordelijk zijn voor het gevonden resultaat. Zo blijkt uit onderzoek dat een verhoging van de strafdreiging in sommige gevallen leidt tot een strenger optreden van de politie maar dat in andere gevallen juist het tegenovergestelde het gevolg is. Deze verandering in de pakkans is een factor, die los van andere factoren zijn invloed op de resultaten van het onderzoek doet gelden en derhalve uitgeschakeld dient te worden. Tenslotte moet het onderzoek zo zijn opgezet dat de resultaten die zijn gevonden niet alleen gelden voor de groep welke is onderzocht maar ook voor de groep potentiële daders in zijn geheel.

Het moet helaas worden vastgesteld dat nogal wat onderzoek naar het generaal preventieve effect van maatregelen niet aan deze eisen voldoet. Dit leidt ertoe dat de onderzoeksresultaten, die hieronder worden gepresenteerd, met enige voorzichtigheid moeten worden gehanteerd. Indien er ten aanzien van de gevolgde methode van onderzoek ernstige bezwaren zijn, zal dit bij de betreffende onderzoeken zoveel mogelijk worden aangegeven.

2.2. Overzicht van het onderzoek

In het voorgaande gedeelte werd een aantal factoren aangegeven, die geacht kunnen worden van invloed te zijn op de generaal preventieve werking van sanctiedreiging. Voordat de genoemde factoren in het licht van de gedragsbeïnvloedende werking van de sanctie kunnen worden beoordeeld, kan echter de vraag worden gesteld of van sanctiedreiging überhaupt enig effect op het gedrag uitgaat.

Het bestaan van een dergelijke invloed wordt aannemelijk op grond van de onderzoeken van Schwartz en Orleans (1967) en Tittle en Rowe (1973). In het eerste onderzoek werd onder andere gevonden dat sanctiedreiging effect had op het doen van juiste belastingaangiften. Het tweede liet zien dat sanctiedreiging leidde tot vermindering van bedrog bij het nakijken van de eigen tests. Steenhuis (1975) daarentegen vindt weinig directe invloed van de sanctiedreiging op het al of niet onder invloed rijden.

Uitgaande van het gegeven dat er onder omstandigheden van sanctiedreiging een generaal preventieve werking uitgaat, is het van belang te weten welke die omstandigheden zijn. De bestaande kennis hierover zal hieronder worden weergegeven, waarbij gebruik gemaakt zal worden van het in de eerste paragraaf ontwikkelde kader. Door het materiaal op deze wijze te presenteren wordt het tevens duidelijk over welke factoren de kennis onvoldoende is.

2.2.1. Persoonsvariabelen

Naar de werking van deze factoren is in het algemeen geen onderzoek gedaan. Het onderzoek van Buikhuisen en Van Weringh (1969) naar de effectiviteit van een politie-actie op het verkeersgebied gaat als een van de weinige wat verder in op enkele van deze variabelen. Zij vinden bij de niet door de politie-actie afgeschrikten dat deze gemiddeld jonger zijn en gemiddeld een lager opleidingsniveau hebben dan de wel afgeschrikten.

Door het ontbreken van onderzoek is over de invloed van persoonsfactoren weinig bekend.

2.2.2. Delictsvariabelen

Naar de invloed van deze factoren is wat meer onderzoek gedaan. Op de eerste plaats zijn er aanwijzingen dat de mate waarin de behoefte voor het individu van belang is een rol speelt. Ross (1973) onderscheidt in zijn onderzoek naar het effect van de Road Safety Act van 1967 in Engeland twee groepen drinkers. De sociale drinker, die bij bepaalde gelegenheden drinkt, is vatbaar voor afschrikking door sanctiedreiging. Dit in tegenstelling tot de probleemdrinker, voor wie het drinken zo noodzakelijk is, dat hij het risico van een sanctie voor het onder invloed rijden neemt.

Het gevolg van de vermindering van de mogelijkheid om op legale wijze financiële middelen ter bevrediging van behoeften te verwerven heeft Fleisher onderzocht. Aan de hand van de officiële statistische gegevens over criminaliteit vindt hij een verband tussen inkomen en werkloosheid aan de ene kant en de omvang van de jeugddelinquentie aan de andere kant. Ook Buikhuisen en van Weringh komen tot de slotsom dat een tekort aan financiële middelen om bepaald gedrag, i.c. autorijden, te kunnen bekostigen van invloed is op de werking van sanctiedreiging. Zij vinden namelijk in hun onderzoek naar de werking van politieacties dat er een type automobilist bestaat, dat niet reageert op aankondiging van dergelijke acties. Zij noemen dit type de 'marginale' automobilist. Deze rijdt auto, maar hij kan dit eigenlijk niet betalen. Veiligheid is een luxe voor hem. In feite is voor hem het autorijden volgens de wettelijke regels te duur en daardoor onbereikbaar.

Ook mag worden aangenomen dat de aard van het delict van belang is voor de werking van sanctiedreiging: Chambliss (1967) voert hiervoor het onderscheid in tussen instrumentele en expressieve delicten. De laatste delicten vormen een doel in zichzelf en zijn daarom minder voor afschrikking vatbaar dan de instrumentele delicten, die dienen om een ander doel te bereiken.

Tenslotte vonden Waldo en Chiricos (1972) in hun onderzoek dat de mate van afschrikking door sanctiedreiging, zoals deze door daders gepercipiëerd wordt, niet hetzelfde is bij marihuana-gebruik en bij eenvoudige diefstal. Zij sluiten zich bij de interpretatie van dit verschil aan bij het verschil dat Andenaess (1966) maakt in delicten mala-in-se (gedragingen zijn verboden, omdat ze moreel onjuist gevonden worden) en in delicten mala-prohibita (gedragingen zijn onjuist, omdat ze verboden zijn). Het voorkomen van de laatste delicten is volkomen afhankelijk van de effectiviteit van de sanctiedreiging, terwijl ten aanzien van de eerstgenoemde delicten de sanctiedreiging slechts additief werkt naast het morele verbod.

Het aanwezige onderzoek duidt er op dat een aantal delictsvariabelen van belang is voor de generaal preventieve werking van sancties. Het onderzoek is echter te gering in omvang om daarover meer definitieve uitspraken te doen.

2.2.3. Sanctievariabelen

Het leeuwendeel van het onderzoek betreffende de generale preventie heeft betrekking op deze categorie van variabelen. De eerste sanctievariabele is de soort sanctie. Om te kunnen vaststellen in hoeverre sancties verschillen in hun generaal preventieve werking moeten ze in onderzoek met elkaar worden vergeleken. Dit is weinig gebeurd. Daar komt nog bij dat een dergelijke vergelijking bijna altijd voorkomt in een kader waar strenge en lichte straffen naast elkaar worden gezet. Om die reden leek het ons beter het weinige onderzoek ook binnen dat kader te behandelen. De soort sanctie wordt als variabele niet apart behandeld.

De drie overig genoemde sanctievariabelen zijn kenmerken, die bij elke sanctie voorkomen. Van deze drie kenmerken is de snelheid waarmee de sanctie wordt opgelegd niet onderzocht. Hierdoor is over de werking van deze variabele geen kennis beschikbaar. Resteren derhalve de factoren zekerheid en strengheid. Hieronder zal eerst een overzicht gegeven worden van het onderzoek naar de invloed van de kans op een sanctie en daarna zal het effect van de zwaarte ervan aan de orde komen.

De kans op een sanctie kan op twee manieren worden bekeken. Op de eerste plaats valt de kans op een sanctie uiteen in: de kans om aangehouden te worden; de kans om vervolgd te worden en de kans om gestraft te worden. Deze kansen worden achtereenvolgens beïnvloed door de politie, het Openbaar Ministerie en de rechter. Ideaal zou zijn het onderzoek per justitiëel orgaan te bekijken. Dit is niet goed mogelijk daar het onderzoek over de invloed van het O.M. schaars is en dat over de invloed van de rechter geheel ontbreekt. Bovendien is dit minder nodig omdat nauwelijks valt aan te nemen dat de potentiële daders zich bewust zijn van bestaande verschillen tussen de kans op arrestatie, vervolging en bestraffing. Daarom zal in het overzicht van de betreffende onderzoeken alleen gebruik worden gemaakt van de term "pakkans".

Op de tweede plaats zijn er aan de genoemde pakkans 2 aspecten. Er is de pakkans zoals de potentiële overtreder die ziet - de subjectieve pakkans - en het werkelijke risico, dat een overtreder loopt om gepakt te worden - de objectieve pakkans.

Het is aannemelijk dat vooral de gepercipiëerde kans op straf een factor is, die mede bepaalt of iemand zich zal conformeren met de norm.

Chiricos en Waldo (1972) en Jensen (1969) hebben de invloed van deze subjectieve pakkans onderzocht. In beide onderzoeken werd gevonden dat de verwachting over de grootte van de kans om gepakt en gestraft te worden van invloed was op het plegen van delicten. Het nadeel van beide onderzoeken is dat zij gebruik maken van de self-report methode, die voor het meten van de afhankelijke variabele - delinkwent gedrag - minder betrouwbaar is.

De effectiviteit van de sanctiedreiging is mede afhankelijk van de subjectieve perceptie van de kans op die sanctie.

Nu ontstaat en bestaat deze subjectieve schatting van kans op straf niet in een luchtledig maar wordt door een aantal factoren beïnvloedt. De belangrijkste factoren hierbij zijn: waarschuwingen, publiciteitsacties en de objectieve pakkans.

Decker (1972) heeft onder meer de effectiviteit van waarschuwingen over sanctiesdreiging onderzocht. In 3 wijken in New York werden bordjes aan de parkeermeters bevestigd, waarop vermeld werd dat het gebruik van 'nep' munten strafbaar was. In één wijk gebeurde dit niet. Hij kwam tot de conclusie, dat dergelijke waarschuwingen hoogstens een korte termijn effect hebben op de omvang van dit misbruik.

De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (S.W.O.V.) heeft een aantal publiciteitscampagnes geïnterpreteerd. De conclusie was dat de rijgewoonten van degenen, die onder invloed rijden, zich onder druk van publiciteitscampagnes slechts wijzigen ten gevolge van de verhoging van de subjectieve pakkans teweeggebracht door dergelijke campagnes. Voor het voortduren van dit effect is men afhankelijk van de werkelijke kans op aanhouding. Ditzelfde vindt Ross (1973) in zijn hierboven genoemd onderzoek.

De invloed van de werkelijke pakkans is relatief veel onderzocht. Er is een aantal onderzoeken ¹⁾ waarin de invloed van de verhoging van bepaalde politie-activiteiten, zoals gerichte acties, surveillance, controle van snelheids- en parkeerovertradingen, op het gebied van het verkeersgedrag is nagegaan.

1) Buikhuisen en van Weringh, 1969; Gurnmarson, 1970, S.W.O.V., 1971; Munden, 1966; Michaels, 1960.

In het algemeen wordt gevonden dat van deze verhoging van activiteiten, die leidt tot een vergrote pakkans, een vermindering van het als ongewenst gedefinieerde gedrag uitging. Tot dezelfde conclusie komen Noordzij en Roszbach (S.W.O.V.) in hun syllabus betreffende de verkeersveiligheid en een onderzoeksgroep van de Organisation for Economic Co-operation and Development (O.E.C.D.), die de stand van zaken op het terrein van het onderzoek naar het verkeersgedrag heeft vastgesteld (Road Research, 1974). In beide stukken wordt er echter op gewezen dat een aantal maatregelen waarschijnlijk maar tijdelijk effectief zal zijn. Het onderzoek is in het algemeen van behoorlijk niveau, maar het vinden van vergelijkbare controlegroepen levert nogal eens problemen op (zie ook Road Research, 1974).

In één onderzoek is rechtstreeks de relatie tussen de kans op arrestatie en de omvang van de criminaliteit onderzocht. Tittle en Rowe (1974) hebben dit gedaan op basis van de officiële statistische gegevens uit de staat Florida. Zij vonden dat boven een bepaald niveau van zekerheid - in dit onderzoek een ophelderingspercentage van 30% - er een gematigde relatie was tussen de kans op arrestatie en de omvang van de criminaliteit. Er zijn twee onderzoeken naar de invloed van het strafvervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie. Törnudd (1968) onderzocht het effect van de vermindering van strafvervolging inzake openbare dronkenschap. De omvang veranderde niet door de vermindering maar de drinkers hadden deze verandering niet opgemerkt. Hun perceptie van de strafkans was dus niet veranderd. Uit het tweede onderzoek van Kutchinsky (1973b) bleek dat de opheffing van strafvervolging terzake van bepaalde pornografische literatuur de vraag ernaar vrij snel na de opheffing deed dalen.

In een aantal hoofdzakelijke Amerikaanse onderzoeken ¹⁾ is gezocht naar het effect van de kans op gevangenisstraf op het aantal van de bij de politie bekende misdrijven. In deze kans op gevangenisstraf zijn de handhavingsactiviteiten van alle organen van het strafrechtsapparaat verdisconteerd. Het is echter zo dat geen rekening is gehouden met alle activiteiten van die organen. Zo zijn het effect van sepot en van andere sancties dan gevangenisstraf buiten beschouwing gelaten.

1) Bailey, 1974; Bean en Cushing, 1971; Gibbs, 1968; Tittle, 1969; Chiricos en Waldo, 1970; Teeven, 1972; Logan, 1972; Bailey en Smith, 1972; Bailey, Gray en Martin, 1974; Antunes en Hunt, 1973.

In alle onderzoeken (zie noot op blz. 9) wordt gevonden dat een grotere kans op gevangenisstraf samengaat met een kleinere omvang van de criminaliteit. De grootte van dit effect wisselt sterk in omvang en is niet consistent. Op de eerste plaats is er in elk onderzoek verschil in effect tussen de delicten onderling, op de tweede plaats wordt dit verschil gevonden op verschillende meetpunten in de tijd en tenslotte verschillen de uitkomsten van de diverse onderzoeken. Verschillende onderzoekers wijzen er op dat de omvang van de criminaliteit door meer factoren dan alleen de kans op straf wordt beïnvloed.

Verder is aan deze onderzoeken het bezwaar verbonden dat zij gebruikmaken van de officiële cijfers met betrekking tot de omvang van de criminaliteit. Deze meten slechts een gedeelte van de criminaliteit. Bovendien komen veranderingen in deze cijfers uit meer factoren voort dan de veranderingen in de criminaliteit alleen. Dit maakt dat deze cijfers minder betrouwbaar zijn. Ook blijken de gebruikte gevangenisstatistieken niet geheel zonder feilen te zijn (Tittle, 1969 en Bailey, Gray en Martin, 1974). Tenslotte is het zeer moeilijk in de gebruikte onderzoeksopzet om allerlei storende variabelen uit te sluiten. Hieraan is in het algemeen te weinig aandacht besteed. Door al deze gebreken kan aan deze onderzoeken niet al te veel waarde worden gehecht.

De subjectieve perceptie van de pakkans kan op korte termijn beïnvloed worden door waarschuwingen en publiciteit, maar is voor de langere termijn afhankelijk van de objectieve pakkans. Vergroting van de pakkans door activiteiten van de zijde van de politie hebben op verkeersgebied enig effect. In hoeverre hiervan invloed uitgaat op andere soorten ongewenst gedrag is door het ontbreken van voldoende gegevens minder duidelijk.

Naast de invloed van de kans op arrestatie en op straf staat nog de invloed van de aard van de sanctie. Dit is het vraagstuk van de relatieve effectiviteit van de sanctiedreiging. Dit valt uiteen in 2 onderdelen: Is de zwaardere sanctiesoort effectiever dan de lichtere? Is een grotere hoeveelheid van een sanctie effectiever dan een kleinere hoeveelheid?

Het eerste aspect is in een aantal onderzoeken meer of minder expliciet aan de orde geweest.

Er is een behoorlijk aantal onderzoeken ¹⁾ naar de effectiviteit van de doodstraf geweest. Dit betreft in feite de relatieve effectiviteit van die sanctievorm, daar het alternatief voor de doodstraf de lange gevangenisstraf is. Uit alle onderzoeken ¹⁾ komt naar voren dat de doodstraf niet effectiever gebleken is dan de gevangenisstraf.

Ook andere sancties zijn met elkaar vergeleken. Steenhuis (1975) heeft in Nederland onderzocht in hoeverre het strenge beleid inzake artikel 26 WWV in het westen van het land - korte gevangenisstraf - effectiever was dan het minder strenge beleid in het oosten van het land - geldboete. De zwaardere strafdreiging bleek niet effectiever dan de lichte. Een vergelijkbare strafverzwaring hebben Robertson, Rich en Ross (1973) onderzocht. In Chicago werd een nieuw straftoemettingsbeleid inzake onder invloed rijden, ruim begeleid door publiciteit, ingevoerd. Er werd voor dit delict een vaste gevangenisstraf van 7 dagen, alsmede 1 jaar ontzegging, opgelegd. Dit beleid bleek niet effectiever dan het voorheen gevoerde. Bij dit onderzoek werd de trend met betrekking tot het aantal dodelijke ongevallen over een langere termijn bekeken. Indien de strafverzwaring effect zou hebben, zou dit moeten resulteren in een duidelijke verandering in de trend. Dit was niet het geval. Bovendien werden ter controle dezelfde cijfers van de stad Milwaukee, waar de straf voor dit delict niet verzwaaard was, genomen.

Campbell en Ross (1968) onderzochten de invloed van een strafverzwaring - verplichte ontzegging terzake van te snel rijden. Zij kwamen tot de conclusie dat er geen onomstotelijk bewijs was dat strafverzwaring leidde tot vermindering van het aantal ongevallen. Wel achtten zij het aannemelijk dat het aantal snelheidsovertredingen daardoor was afgenomen.

Beutel (1957) heeft het effect van strafdreiging op het uitgeven van valse en ongedekte cheques nagegaan. Hij vergeleek in dit opzicht onder andere enkele districten uit een staat met zware sancties, met vergelijkbare districten uit een aangrenzende staat, waar met lichtere sancties werd bedreigd. Het aantal uitgegeven valse ongedekte cheques was minder in de staat met de lichtere strafbedreiging. Uit zijn onderzoek kwam zelfs naar voren dat de afhandeling van het probleem van ongedekte cheques buiten het strafrecht - via het civielrecht - mogelijk effectiever is.

1) Bailey, 1974; Sellin, 1964 en 1967 a en b; Campion, 1964; Fattah, 1972; Savitz, 1958; Graves, 1964.

Het tweede aspect van de relatieve effectiviteit - de invloed van de hoeveelheid van een zelfde sanctie - is ook in een aantal onderzoeken aan de orde geweest. Schwartz (1968) onderzocht het effect van een verhoging van de strafmaxima ten aanzien van verkrachting, die onder druk van de publieke opinie in de wet waren opgenomen. De frequentie en de ernst van verkrachtingen en pogingen daartoe veranderden niet. De hiervoor genoemde onderzoeken (zie noot blz. 9) naar de invloed van de kans op gevangenisstraf hebben mede de invloed van de zwaarte van die straf in hun onderzoek betrokken. In het algemeen wordt weinig of geen zelfstandig effect van de zwaarte van de gevangenisstraf gevonden. Uitzondering vormt een aantal onderzoeken ¹⁾, waarin een relatie gevonden wordt tussen de zwaarte van de straf en de aantallen misdrijven tegen het leven. Daar de eerder genoemde bezwaren tegen deze onderzoeken ook hier gelden, zal op deze onderzoeken niet verder worden ingegaan.

Bowers en Salem (1972) komen met een interpretatie van hun onderzoeksmateriaal, dat het effect van de zwaarte van formele sancties verder in twijfel trekt. Zij onderzochten de omvang van het deviante gedrag en de voor het deviante gedrag opgelegde sancties in een honderdtal colleges en universiteiten in de Verenigde Staten. Volgens hen duidt het empirische materiaal in hun onderzoek er op dat de hoogte van de opgelegde straffen eerder bepaald wordt door de omvang van het deviante gedrag dan andersom.

Het materiaal inzake de relatieve effectiviteit van soorten sancties levert aanwijzingen op voor de veronderstelling dat zwaardere sancties niet effectiever zijn dan lichtere.

2.2.4. Culturele variabelen

De invloed van sanctietoepassing op de heersende normen en waarden is op theoretisch niveau door Durkheim ontwikkeld. Volgens hem zou het toepassen van sancties het normatieve klimaat van een gemeenschap positief beïnvloeden en hierdoor zou het deviante gedrag worden tegengegaan.

1) Bean en Cushing, 1971; Gibbs, 1968; Teeven, 1972; Bailey, Gray en Martin, 1974 en Tittle, 1969.

In hun eerder genoemd onderzoek vinden Bowers en Salem (1972) dat de normatieve oriëntatie van studenten ten aanzien van deviant gedrag op de universiteit ten gevolge van de zwaarte van de sancties niet verandert. Schwartz en Orleans (1967) vinden daarentegen dat ten gevolge van de sanctiedreiging bij bepaalde groepen de normatieve oriëntatie ten opzichte van belasting betalen verandert. Zij vinden echter ook dat de verandering ten gevolge van een beroep op het geweten belangrijker is.

Het effect van sanctiedreiging op het deviante gedrag via versterking van het normatieve klimaat is onvoldoende onderzocht om er uitspraken over te kunnen doen.

2.3. Slot

Uit het voorgaande komt naar voren dat sanctiedreiging onder bepaalde omstandigheden er toe kan bijdragen ongewenst gedrag binnen de perken te houden. De mate waarin dit gebeurt wordt bepaald door vier groepen factoren, namelijk die welke samenhangen met de persoon van de potentiële dader, met de aard van het gedrag in kwestie, met de sanctie en met de sociaal-culturele omstandigheden, waarin dit alles een plaats vindt.

Over de feitelijke invloed van deze (groepen) factoren is tot nu toe niet zo heel veel te zeggen. Enerzijds komt dit omdat ze (nog) niet alle bekend zijn, anderzijds omdat de invloed van elk ervan moeilijk te isoleren is. Dit laatste leidt er dan weer toe dat veel van de onderzoeken die hierboven zijn genoemd uit methodologisch oogpunt onvoldoende zijn, zodat het moeilijk is er conclusies op te baseren.

Gelet op die beperkingen biedt de geraadpleegde literatuur niettemin aanleiding te veronderstellen, dat in het algemeen:

1. de strafdreiging meer effect heeft wanneer er van beredeneerd gedrag sprake is;
2. de strafdreiging meer effect heeft naarmate het delict voor de betrokkene minder betekent;
3. de strafdreiging meer effect heeft indien legale alternatieven voor de betrokkenen voorhanden en bereikbaar zijn;
4. de invloed van de pakkans op het gedrag belangrijker is dan het effect van de zwaarte van de strafdreiging.

Op de mogelijke betekenis hiervan voor het denken over alternatieve sancties zal in de slotbeschouwing worden ingegaan.

3.0. Speciale preventie

In het voorgaande is de effectiviteit van sancties vanuit generaal preventief oogpunt gezien. Hierna volgen enkele overwegingen over de doelmatigheid van sancties op speciaal preventief gebied. Speciale preventie wordt hier gedefinieerd als een zodanige beïnvloeding van individueel gedrag, dat wordt bevorderd dat dit overeenkomstig de rechtsregels verloopt. Omdat de cie. Enschedé onderzoek doet naar mogelijke alternatieven voor de vrijheidsbenemende sanctie is alleen over die strafsoort materiaal bijeengebracht.

3.1. Kwaliteitseisen aan evaluatie-onderzoek

Een belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een op rationele basis staande strafrechtspleging is kennis over de invloed van de strafrechtelijke sancties op de individuele delinquent. Met name is een antwoord op de vraag of men door dit soort sancties het gedrag van delinquenten zodanig zou kunnen beïnvloeden dat dit voortaan overeenkomstig de rechtsregels verloopt van groot belang. Dat antwoord zal uit de resultaten van empirisch onderzoek gedestilleerd moeten worden. Onderzoek naar speciaal-preventieve effecten van strafsancities concentreert zich op de gevolgen van vrijheidsstraf op het functioneren van de ex-gedetineerde. Evaluatie-onderzoek is op penologisch terrein echter niet bepaald in overdaad aanwezig en wat er is voldoet hoogst zelden aan de eisen die men aan dit soort onderzoek mag stellen.

Logan (1972) somt deze eisen op: 1) Er moet een goede beschrijving zijn van het programma of de technieken waarvan de doelmatigheid getoetst wordt; 2) Het programma en de technieken moeten herhaalbaar zijn en dus niet afhankelijk zijn van de bijzondere eigenschappen van de mensen die ze hanteren of van de personen op wie de programma's en/of technieken gericht zijn; 3) Om de doelmatigheid van de programma's en/of technieken te kunnen bepalen moet men ze op één groep (de experimentele groep) wel en op een vergelijkbare groep (de controlegroep) niet toepassen. 4) De groepen dienen óf volgens toeval (at random) te worden samengesteld óf zodanig (dat zij wat betreft de voor het onderzoek belangrijke kenmerken onderling vergelijkbaar zijn (dit heet matching); 5) Aangevoerd moet worden dat de experimentele groep het bedoelde programma inderdaad krijgt en de controle-groep niet;

6) Het gedrag dat men bedoelt te veranderen dient zowel voor als na het experiment op betrouwbare wijze te worden gemeten; 7) Om de toepassing van een programma of techniek al of niet geslaagd te kunnen noemen dient men tevoren maatstaven aan te leggen waaraan men het succes wil afmeten (zgn. succescriteria). Het succes criterium moet zodanig worden gekozen dat men over middelen beschikt, waarmee men kan vaststellen in hoeverre er aan wordt voldaan. Het succes criterium moet met andere woorden voldoende operationaliseerbaar zijn; 8) Er moet follow-up onderzoek in de vrije maatschappij plaatsvinden ten aanzien van de experimentele en de controle-groep.

Niet één van de honderd evaluatie-onderzoeken die Logan heeft geanalyseerd bleek aan zijn criteria te voldoen.

Tijd en gelegenheid hebben ontbroken om de in dit rapport aangehaalde onderzoeken in extenso aan Logan's eisen te toetsen. Niettemin is er naar gestreefd alleen dat materiaal op te nemen dat zoveel mogelijk aan die voorwaarden tegenoverleek te komen.

3.2. Recidive als succes criterium

Als het gaat over de effectiviteit van de vrijheidsstraf wordt vrijwel altijd de recidive als succes criterium aangehouden (Hood, 1967), hetgeen ook op deze plaats zo zal zijn. Het lijkt goed daarbij twee zaken in het oog te houden.

Ten eerste kan men zich afvragen of recidive de enige en juiste maatstaf is. Andere succes criteria dan recidive zijn bijvoorbeeld: de mate waarin men erin slaagt een vakopleiding te voltooien, men zijn vrije tijd zinvoller leert te besteden, men zich in het tussenmenselijk verkeer adequater leert te gedragen. Hood (1967) wijst er in dit verband op dat er een samenhang bestaat tussen het verwerven van dit soort kundigheden en de kans op recidive. Een voorbeeld van een evaluatie van de vrijheidsstraf op basis van meerdere criteria dan alleen de recidive vormt het onderzoek van Lamb en Goertzel (1974) waarin de effecten van een intramurale bejegening worden vergeleken met die van een extra-murale bejegening. Hierbij bleek onder andere dat van de delinquenten die een intra-murale bejegening hadden gehad een groter deel werkloos bleef dan de extra-muraal bejegende delinquenten.

Ten tweede is het operationaliseren van het begrip recidive geen sinecure.

Voor het vaststellen van het effect van de sanctie op de persoon van de dader kan men de recidive als afhankelijk variabele op verschillende manieren meten. De algemene lijn is, dat men in onderzoeken van recidive spreekt als er sprake is van een nieuwe onvoorwaardelijke vrijheidsstraf of de ten uitvoerlegging van het voorwaardelijk gedeelte van de reeds uitgesproken vrijheidsstraf, waarvan het effect gemeten wordt. Daarnaast kan men ook de werkelijke recidive als maatstaf nemen (o.g.v. self-reports). Ook is het mogelijk om bij het hanteren van de recidive als criterium rekening te houden met de zwaarte van de nieuwe delicten of vonnissen. Tevens kan men rekening houden met de periode die tussen het ontslag uit detentie en het nieuwe delict ligt, benevens met het totaal aantal nieuwe delicten die in de onderzochte periode vallen.

In de hieronder vermelde onderzoeken heeft recidive in het algemeen de betekenis van weer opgesloten worden wegens het begaan van een delict.

3.3. Overzicht van het onderzoek

Voor de gedachtenvorming over de effectiviteit van vrijheidsstraf lijkt het goed om de conclusies die Hood (1967) daaromtrent op grond van empirisch evaluatieonderzoek getrokken heeft in herinnering te roepen. Over het relatieve effect van gevangenisstraf zegt hij:

- *Er zijn aanwijzingen dat geldboete effectiever is dan detentie, zowel ten aanzien van first offenders als recidivisten.*
- *De meeste onderzoeken tonen aan dat lange vrijheidsstraffen niet meer succes hebben dan korte.*
- *Open inrichtingen lijken minstens zo effectief als gesloten. De diverse manieren van strafrechtelijke bejegening leveren globaal hetzelfde resultaat op.*
- *Wel kan er geconstateerd worden dat de verschillende wijzen van strafrechtelijke bejegening een verschillend effect hebben op verschillende daders.*

De conclusies van Hood lijken bevestigd te worden door de uitkomsten van enkele meer recente onderzoeken. Uit een onderzoek van Steenhuis (1972) naar het effect van de strafmaat op de recidive van ruim 1600 personen, die in de jaren 1960 tot en met 1964 in het ressort Leeuwarden

wegens rijden onder invloed veroordeeld waren, blijkt dat de strafmaat zelf volstrekt geen effect op de recidive heeft. Volgens Steenhuis maakt het wat de recidive van de betrokkene betreft niets uit of men nu onvoorwaardelijke gevangenisstraf, voorwaardelijke gevangenisstraf of geldboete oplegt. Op grond daarvan en mede uit overwegingen van kosten en baten verdient de onvoorwaardelijke geldboete de voorkeur.

Geldboete verdient de voorkeur boven vrijheidsstraf.

Robinson en Smith (1971) wijzen op een door het Californische Department of Corrections verricht onderzoek naar vervroegde invrijheidsstelling van gedetineerden. Een groep gedetineerden, die op de normale tijd voorwaardelijke invrijheidsstelling kreeg werd vergeleken met een groep gevangenen, die vroeger dan gebruikelijk vrij werd gelaten. Er werd van beide groepen vastgelegd wat de recidivecijfers waren, zes maanden na het ontslag. De vervroegd vrijgelatenen recidiveerden iets minder dan degenen die op de normale tijd in vrijheid waren gesteld. Dit verschil bleek echter te verdwijnen als men beide groepen gelijkschakelde wat hun recidive-prognose betreft.¹⁾ Uit een en ander bleek, dat het voor de recidive niets uitmaakte of men na de volle tijd of vervroegd uit detentie werd ontslagen. Er zijn zelfs aanwijzingen, dat naarmate men delinkwenten langer detineert hun kans op recidive toeneemt. Robinson en Smith maken dit op uit een onderzoek van Jaman naar de recidive van onderling vergelijkbare delinkwenten, die voor delicten van gelijke aard en zwaarte straffen van verschillende lengte hadden uitgezeten. Het bleek dat zij, die korter gedetineerd waren geweest dan de tijd, die zij allen gemiddeld gevangen hadden gezeten, minder recidiveerden dan zij die langer dan de gemiddelde tijd in het gevang hadden doorgebracht.

Hoe langer de detentie, hoe meer kans op recidive.

Robinson en Smith komen op grond van onderzoek van Kassebaum, Bailey en Martinson tot de conclusie dat tot nu toe niet is aangetoond dat recidive wordt beïnvloed door verschil in intramurale behandeling. Met andere woorden, bijzondere bejegening bleek wat recidive betreft niet effectiever te zijn dan de normale intramurale bejegening.

1) Hier werd achteraf voldaan aan een van Logan's eisen, n.l. dat de in het onderzoek betrokken groepen onderling vergelijkbare eigenschappen moeten hebben (zie par. 3.1.).

Deze conclusie lijkt steun te vinden in de resultaten van een onderzoek van Dijksterhuis (1973) betreffende de gevangenis Bankenbos II. Het aldaar geldende "vrije" regiem vergelijkt hij met het normale gevangenisregiem in Norgerhaven, waar delinkwenten vergelijkbaar met die in Bankenbos zijn gedetineerd. Noch uit de geregistreerde speciale recidive, noch uit de zelf opgegeven recidive blijkt dat het verschil in regiem iets uitmaakt.

Een onderzoek naar het effect van een verschil in regiem op recidive is ook gedaan aan de K.U. te Nijmegen (1969). Het verblijf in een open gesticht werd vergeleken met dat in een gesloten inrichting. De conclusie luidde dat de opengestichtsbehandeling aan de latere recidive vrijwel niets toe- of afdeed.

Een Fins onderzoek (Uusitalo, 1972) komt wat resultaten overeen met het laatstgenoemde. Ook hier werd een open inrichting vergeleken met een gesloten. De conclusie was, dat er geen belangrijke verschillen in recidive bestaan als gevolg van de verschillen in regiem.

Rudolf en Esselsteyn (1973) onderzochten de verschillen in recidive van twee vergelijkbare groepen, waarvan de ene (controle groep) het normale regiem bleef houden en de andere werkverlof (zoals in de Nederlandse open inrichtingen) kreeg. Er werden verschillen in recidive geconstateerd, ten gunste van de personen die werkverlof hadden gehad. Het verschil kan in dit geval echter misschien aan verschil in selectiecriteria worden toegeschreven.

Bovenstaande onderzoeksresultaten bevestigen de veronderstelling, dat een bijzonder regiem wat recidive betreft niet effectiever is dan een normale intramurale bejegening. Het volgende onderzoek constateert, enigszins in strijd met de voorgaande, een positief effect van een bijzonder regiem op de recidive-graad.

Uit een onderzoek naar de effecten van een alternatieve bejegening van jeugdige delinkwenten in de vorm van een soort trainingsprogramma (Homeward Bound, H. Willman, 1973) bleek dat de recidive gunstiger was bij deze bejegening dan bij een controlegroep van intra-muraal gedetineerden. Het zes-weekse programma is gericht op groei van het gevoel voor eigenwaarde van de (vrijwillige) deelnemers en de ontwikkeling van hun persoonlijkheid. Dit wil men trachten te bereiken door hen aan zware lichamelijke en geestelijke inspanningen bloot te stellen tijdens expedities en oefeningen in de vrije natuur. Het bleek dat van de experimentele groep 20,8% recidiveerde tegenover 42,7% van de controlegroep. Ook de tijd waarbinnen de recidive plaatsvond verschilde.

Binnen zes maanden recidiveerde van de Homeward Bound-groep 38% tegenover 72% van de intra-murale groep.

Ook al wijst het laatstgenoemde onderzoek in een andere richting dan de daarvoor genoemde, als men de resultaten bij elkaar neemt lijkt niettemin de volgende conclusie gerechtvaardigd.

De aard van het regiem lijkt nauwelijks van invloed op de recidive.

Robinson en Smith (1971) vinden in door hen geanalyseerd evaluerend penologisch onderzoek geen enkele steun voor de veronderstelling dat detentie effectiever is dan onder toezichtstelling in de maatschappij. Zij baseren dit oordeel op twee onderzoeken. Het ene vond plaats in het kader van het California Youth Authority's Community Treatment Project, in het kader waarvan jeugddelinkwenten at random werden verdeeld over een experimentele en een controle-groep. De experimentele groep kreeg naar aanleiding van het delikt geen vrijheidsstraf, de controle-groep wel. Het bleek later voor de recidivepercentages niet veel uit te maken. Het andere onderzoek ging over een project van de North California Service League. Hier werd aan volwassen delinkwenten professional case-work gegeven in plaats van detentie. Wat betreft de recidive werd een vergelijking gemaakt met een controle-groep van gedetineerden. De personen die aan het speciale project hadden deelgenomen bleken het even goed of slecht te doen als de controle-groep.

De resultaten van een alternatieve behandeling van jeugdige delinkwenten in de Essex-fields en Southfields experimenten (Schneider, 1970) lijken de conclusies van Robinson en Smith te steunen. In het kader van deze experimenten bleken niet-gedetineerde delinkwenten het qua recidive zelfs beter te doen dan de personen in de wel gedetineerde controle-groep.

Detentie is niet effectiever dan ondertoezichtstelling (probation).

In het al eerder genoemde Community Treatment Project in Californië is in één van de evaluatieonderzoeken gebleken, dat met name de groep met een relatief individuele bejegening in de vrije maatschappij een grote vooruitgang laat zien in de scores op verschillende psychologische tests (Palmer, 1971). De groep delinkwenten (jeugdigen van 13-19 jaar) met de geïndividualiseerde bejegening had ook in haar geheel de minste recidive. De resultaten van het evaluatieonderzoek geven aan dat deze

betere score van de eerste groep niet in zijn geheel verklaard kan worden uit het feit dat de bejegening van deze groep in de vrije maatschappij plaats vond.

Een juiste afstemming van de bejegeningmethode op de individuele delinquent geeft betere resultaten dan de gelijkvormige bejegening.

3.4. Slot

De speciaal-preventieve werking van vrijheidsstraf wordt in het algemeen afgemeten aan de officiëel geregistreerde recidive van ex-gedetineerden. Die recidive bleek volgens de hierboven aangehaalde onderzoeksresultaten niet noemenswaardig door vrijheidsstraf te kunnen worden beïnvloed. De conclusies die Hood in 1967 aangaande het effect van gevangenisstraf trok blijven overeind. Resumerend kunnen we zeggen dat:

- 1) vrijheidsstraf niet effectiever is dan geldboete;
- 2) de kans op recidive stijgt naarmate de detentie langer duurt;
- 3) de aard van het regiem de recidive nauwelijks beïnvloedt;
- 4) detentie niet effectiever is dan ondertoezichtstelling;
- 5) een geïndividualiseerde benadering van de delinquenten, wat de recidive en bredere, psychisch functioneren betreft, beter werkt dan een voor allen gelijke behandeling.

Op de mogelijke betekenis van deze conclusies in verband met het zoeken naar alternatieven voor vrijheidsbenemende sancties wordt in de slotbeschouwing ingegaan.

4.0. Slotbeschouwing

Na deze uiteenzetting over de effectiviteit van negatieve sancties op generaal en speciaal preventief terrein komt de vraag aan de orde wat dit kan betekenen voor het denken over alternatieve wijzen van reageren op ongewenst gedrag. Hiervoor is het nodig duidelijker te omlijnen over welke alternatieven op deze plaats iets gezegd kan worden.

Teneinde dit te bereiken zullen wij van het meest algemene niveau waarop over alternatieven gedacht kan worden, steeds die uitsluiten, waarvan wij menen, dat zij buiten het werkgebied van de commissie vallen of waarover wij geen informatie hebben.

Op de eerste plaats kan men denken aan alternatieven, die niet in de sfeer van het recht vallen. Hieronder vallen zaken als recreatieve voorzieningen, clubhuiswerk, bepaalde vormen van stedbouw, bestrijding van jeugdwerkloosheid, enz. Deze zijn niet op de eerste plaats bedoeld om

bepaalde vormen van delinkwent gedrag te verminderen, maar kunnen wel invloed in die richting uitoefenen. In het algemeen kan gezegd worden dat zij niet door het justitiële apparaat worden beheerst. Wij laten ze daarom hier buiten beschouwing mede vanuit de wetenschap dat dergelijke alternatieven niet onder de opdracht van de commissie vallen.

Ten tweede kan gedacht worden aan alternatieven voor het strafrechtelijk sanctiestelsel op zich. Om dezelfde doelen te bereiken - zoals preventie, conflictoplossing of voorkoming van eigenrichting - kunnen misschien ook wel andere juridische stelsels, zoals het civielrechtelijke of administratiefrechtelijke, worden gebruikt. Over de relatieve effectiviteit van deze stelsels is ten opzichte van het strafrecht weinig of niets bekend. Bovendien menen wij te hebben begrepen dat ook deze probleemstelling buiten de opdracht van de commissie valt.

Het terrein verderafbakenend dient te worden opgemerkt dat in deze studie binnen het kader van het strafrecht - tevens het kader van de commissie - slechts een tweetal doelstelling van strafrechtelijk optreden zijn bekeken, te weten generale- en speciale preventie. Andere mogelijke strafdoelen zijn buiten beschouwing gebleven. Dat betekent dat deze studie nimmer uitsluitel kan geven over het te verwachten effect van eventuele alternatieve sancties i.h.a., maar uitsluitend voorzover het de beide besproken strafdoelen betreft.

Voorzover het dan de generale preventie aangaat nemen we aan dat eventuele voorstellen van de commissie niet op verandering in de pakkans of de snelheid, waarmee sancties worden toegepast, gericht zullen zijn. Daaruit vloeit voort dat alternatieven de inhoud van de sancties en dus mede de zwaarte ervan zullen betreffen. Alternatieven zullen dan in theorie lichter of zwaarder zijn dan de huidige sancties. Wij nemen aan dat van een verzwaring van sancties geen vermindering van de preventieve werking zal uitgaan. Blijft over de vraag in hoeverre een lichtere sanctie een verminderde generaal preventieve werking heeft. Het gepresenteerde onderzoeksmateriaal bevat geen aanwijzingen dat dit het geval zou zijn. Er kan dan ook gezegd worden dat tegen de invoering van alternatieve sancties vanuit het gezichtspunt der effectiviteit als zodanig weinig bezwaar is te maken. Wel moet hierbij worden aangetekend dat - zoals we al opmerkten - de vier categorieën variabelen waarover we tevoren spraken onderling verweven zijn.

Dat kan er bijvoorbeeld toe leiden dat veranderingen in de zwaarte van sancties tot gevolg hebben dat de pakkans en/of de snelheid, waarmee sancties worden opgelegd, zich wijzigen. Dit betekent dat de effectiviteit van sanctiedreiging op indirecte wijze wordt veranderd. De onderlinge beïnvloeding van deze drie sanctievariabelen is weinig onderzocht, maar er zijn aanwijzingen dat deze bestaat.¹⁾ Verder is hier van het grootste belang te weten in hoeverre de subjectieve perceptie van potentiële daders van deze drie elementen (pakkans, zwaarte en snelheid van sancties) door feitelijke veranderingen daarin wordt beïnvloed en welke invloed daarvan uitgaat op hun gedrag. Zoals aangegeven is dit in hoge mate "terra incognita". Soortgelijke interacties kunnen zich voordoen met de genoemde persoons-, delicts-, en socio-culturele variabelen.

Naast de generale preventie is ook de speciaal preventieve werking van de traditionele sancties bezien. Uit de gevonden onderzoeken komt als grote lijn naar voren dat het weinig uitmaakt welke (traditionele) sancties men toepast. Of alternatieve sancties het in dit opzicht beter of slechter zullen doen is moeilijk te voorspellen. Wel is het mogelijk iets meer te zeggen over verwachtingen ten aanzien van alternatieven op sanctiegebied, indien we in aanmerking nemen dat de verschillende benaderingen van de delinquent elkaar in de tijd voortdurend hebben opgevolgd. In feite is men steeds tot de conclusie gekomen dat de nieuwe benadering niet beter maar ook niet slechter was dan de bestaande. Er is dus weinig aanleiding te veronderstellen dat alternatieve sancties, die op zich weer nieuwe benaderingen van de delinquent zijn, ineens wel minder effectief zullen blijken te zijn. Er is zelfs reden te veronderstellen dat sommige daarvan beter zullen blijken te zijn omdat het met een uitgebreider sanctiearsenaal beter mogelijk is de sanctie af te stemmen op de individuele overtreder.

Bovendien zijn aan de toepassing van met name de vrijheidsbenemende sancties nogal wat schadelijke neveneffecten voor de betrokkenen verbonden en zijn de directe kosten van de uitvoering niet gering. Tesaamen worden dit wel de sociale kosten van de sanctie genoemd. De vermindering van de sociale kosten voor de gemeenschap, die door de aanwending van bepaalde alternatieven bereikt kan worden, vormt een extra argument voor de invoering ervan.

1) zie bijv. Campbell en Ross, 1968; Beutel, 1957.

Zoals gezegd mag met enige voorzichtigheid verwacht worden dat de baten in termen van generale en speciale preventie niet minder zullen worden.

Tenslotte menen, we het gepresenteerde onderzoek nog eens overziende, dat over de gedragsbeïnvloedende werking van het strafrecht en over gedragsbeïnvloeding in het algemeen nog slechts weinig harde gegevens voorhanden zijn. Het lijkt ons van belang dat men zich daarvan, ook bij het denken over alternatieve sancties, terdege bewust is.

- Andenaess J. (1966), The general preventive effects of punishment. University of Pennsylvania Law Review, 144e jrg., nr.7, blz. 949-983.
- Antunes, G. (1973), The impact of certainty and severity of punishment on levels of crime in American States: an extended analysis. The Journal of Criminal Law and Criminology, 64e jrg., nr. 4, blz. 486-495.
- Hunt, A.L.
- Bailey, W.C. (1972), Punishment: its severity and certainty. Journal of Criminal Law, Criminology and Police science, 63e jrg., nr.4, blz. 530-539.
- Smith, R.W.
- Bailey, W.C. (1974), Murder and the Death Penalty. The Journal of Criminal Law and Criminology, 65e jrg., nr.3, blz.416-423.
- Bailey, W.C. (1974), Crime and Deterrence: a correlation analysis. Journal of Research in Crime and Delinquency, 11e jrg., nr.2, blz. 124-143.
- Gray, L.N.
- Martin, D.L.
- Bean, F.D. (1971), Criminal Homicide; Punishment and Deterrence; Methodological and Substantive Reconsiderations. Social Science Quarterly, 52e jrg., nr.2, blz.277-285.
- Cushing, R.G.
- Beutel, Fr.K. (1957), Some potentialities of experimental jurisprudence as a new branch of social science. Lincoln-Nebraska.
- Bowers, W.J. (1972), Severity of formal sanctions as a repressive response to deviant behaviour. Law and Society Review 6e jrg., nr.3, blz. 427-440.
- Salem, R.G.
- Buikhuisen, W. (1969), Politie, auto en veilig verkeer, Groningen Wolters Noordhof.
- Weringh, J.van
- Buikhuisen, W. (1974), General Deterrence: Research and Theory. Abstracts on Criminology and Penology, 14e jrg., nr.3, blz. 285-298.
- Campbell, D.T. (1968), The Connecticut Crackdown on Speeding; Time Series Data in Quasi-Experimental Analysis. Law and Society Review, 3e jrg., blz. 33-35.
- Ross, H.L.
- Campion, D.R. (1964), Does the Death Penalty protect State Police. The Death Penalty in America, Garden City N.Y.; Doubleday Anchor, blz.301-315.
- Chambliss, W.J. (1967), Types of deviance and the effectiveness of legal sanctions. Wisconsin Law Review, blz.704-719.
- Chiricos, T.G. (1970), Punishment and crime; an examination of some empirical evidence. Social Problems, 18e jrg., nr.2, blz. 200-217.
- Waldo, G.P.

- Decker, J.F. (1972), Curbside Deterrence, Analysis of the Effect of a Slug Rejector Device, Coin-View Window, and Warning Labels on Slug Usage in New York City Parking Meters. Criminology, 10e jrg., nr.2, blz. 127-142.
- Dijksterhuis, F.P.H. (1973), De gevangenis Bankenbos II. Assen, 1973, 125 blz.
- Fleisher, B.M. (1966), The Economics of Delinquency, Chicago, Quadrangle Books.
- Fattah, A.E. (1972), A study of the Deterrent Effect of Capital Punishment with Special Reference to the Canadian Situation. Department of the Solicitor General of Canada - Information Canada Ottawa, Research Centre, Report nr.2.
- Gibbs, J.P. (1968), Crime, Punishment and Deterrence. South Western social science quarterly, 48e jrg., blz. 515-530.
- Graves, W.F. (1964), The Deterrent Effect of Capital Punishment in California. H.A. Bedau, The Death Penalty in America. Garden City N.Y.; Doubleday Anchor.
- Gunnarson, S.O. e.a. (1970), Informationsinhämtning i korsningar, rapport van-de Chalmers Tekniska Högskola, Goteborg.
- Hood, R. (1967), Research on the effectiveness of punishment and treatments. Council of Europe. Collected studies in criminological research, 1e jrg., blz. 73-113.
- Jensen, G.F. (1969), "Crime doesn't Pay": Correlates of a shared misunderstanding. Social Problems, 17e jrg., nr.2, blz. 189-201.
- Kutchinsky, B. (1973b) The effect of easy availability of pornography on the incidence of sex crimes: The Danish Experience Journal of Social Issues, 29e jrg., nr.3, blz. 163-181.
- Lamb, H.R. (1974), Ellsworth House: a community alternative to jail. The american journal of psychiatry, 131e jrg., nr.1, blz. 64-68.
- Goertzel, V.
- Logan, C.H. (1972), General deterrence effects on imprisonment Social Force, 51e jrg., nr.1, blz. 64-74.
- Logan, C.H. (1972), Evaluation research in crime and delinquency a reappraisal. Journal of criminal law, criminology and police science, 63e jrg., nr.3, blz. 378-395.
- Michaels, R.M. (1960), The effects of enforcement on traffic behaviour. Public Roads, 31e jrg., nr.5, blz.109-124.
- O.O.G.-rapport (1969), Open Gesticht en recidive; een onderzoek naar de betekenis van het open gesticht voor de recidive. K.U. Nijmegen, 49 blz. + bijlagen.
- Palmer, T.B. (1971), California's Community Treatment Program for Delinquent Adolescents. Journal of research in crime and delinquency, 8e jrg., nr.9, blz.74-92.

- Road Research (1974), Research on Traffic Law Enforcement: Effects of the enforcement of Legislation on road user behaviour and traffic accidents. A report prepared by an OECD Road Research Group, April 1974.
- Robertson, L.S. (1973), Jail sentences for driving while intoxicated in
Rich, R.F. Chicago. A judicial policy that failed. Law and Society
Ross, H.L. Review, 8e jrg., nr.1, blz. 55-69.
- Robinson, J. (1971), Effectiveness of correctional programs. Crime and
Smith, G. delinquency, 17e jrg., nr.1, blz. 67-80.
- Ross, H.L. (1973), Law Science and accidents: The British Road safety.
The Journal of Legal Studies, 11e jrg., nr.1, blz. 1-78.
- Rudolf, A. (1973), Evaluating work furlough: a follow up. Federal
Esselsteyn, T.R. probation, 37e jrg., nr.2, blz. 48-53.
- Savitz, L. (1958), A study in capital punishment. Journal of Criminal
Law, Criminology and Police Science, 49e jrg., nr.4,
blz. 328-1347.
- Schneider, H.J. (1970), Behandlungsexperimente für delinquente Jugendliche
in den USA-zugleich ein betrag zur kriminologischen Metho-
dologie. Monatschrift Kriminol. Strafrechtsref. 53e jrg.,
nr.5, blz.219-237.
- Schwartz, E. (1968), The effect in Philadelphia of Pennsylvania's increased
penalties for rape and attempted rape.
Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science,
59e jrg., nr.4, blz.509-515.
- Schwartz, R.D. (1967), On Legal sanctions. The University of Chicago.
Orleans, S. Law Review, 34e jrg., nr.2, blz.274-300.
- Sellin, Th. (1964), Effect of repeat and reintroduction of the Death
Penalty on Homicide Rates.
H.A.Bedau (ed.) The Death Penalty in America, Garden City
N.Y. Doubleday Anchor, blz.339-343.
- Sellin, Th. (1967a), Homicides in retentionist and abolitionist states.
Capital punishment ed. by T.Sellin. New York, Harper and
Row, blz.135-138.
- Sellin, Th. (1967b), The death penalty and police safety, Capital punish-
ment ed. by T.Sellin, N.Y. Harper and Row, blz. 138-154.
- Steenhuis, D.W. (1972), Rijden onder invloed, Assen, 131 blz.
- Steenhuis, D.W. (1975), Generale preventie. Het effect van de strafdreiging
bij rijders onder invloed. Rijksuniversiteit Groningen.
- SWOV (1971), Snelheidslimieten buiten de bebouwde kom. Rapport
Stichting Wetenschappelijk onderzoek verkeersveiligheid.

- SWOV Gedragsbeïnvloeding van verkeersdeelnemers, verkeersregels, voorlichting en opleiding. P.C. Noordzij en R.Rosebach, college t.b.v. Postacademische cursus verkeersveiligheid (stencil).
- Teeven, J.J. (1972), Deterrent effects of punishment. Canadian journal of criminology and corrections, 14e jrg., nr.1, blz.68-82.
- Tittle, Ch.R. (1969), Crime rates and Legal Sanctions. Social Problems, 16e jrg., nr.4, blz.409-423.
- Tittle, Ch.R. (1973), Moral Appeal, Sanction Threat and Deviance, an experimental test. Social Problems, 20e jrg., nr.4, blz.488-498.
Rowe, A.R.
- Tittle, Ch.R. (1974), Certainty of Arrest and Crime Rate: A further Test of the Deterrence Hypothesis. Social Forces, 52e jrg., nr. 4, blz. 455-461.
Rowe, A.R.
- Törnudd, P. (1968), The preventive effect of fines for drunkenness. Scandinavian Studies in Criminology, 3e jrg., blz.109-124.
- Uusitalo, P. (1972), Recidivism after release from closed and open penal institutions. British journal of criminology, 12e jrg., nr.3, blz. 211-229.
- Waldo, G.P. (1972), Perceived penal sanction and self-reported criminality: A neglected approach to deterrence research.
Chiricos, Th.G. Social Problems, 19e jrg., nr.4 blz.552-540.
- Willman, H.C. (1973), Homeward bound: an alternative to the institutionalization of adjudicated juvenile offenders. Federal probation, Chun, R.Y.F. 37e jrg., nr.3, blz. 52-58.